

tiska temat fall och återlösning. Vi se bilder av det första människoparet och dess utdrivande ur paradiset, korsfästelsen och slutligen änglar ledande en man och en kvinna in i paradiset. En enklare och därför mera övertygande och ännu i dag mera gripande bildsvit återfinnes i samma kyrkas stuckreliefer av *Tore Strindberg*. Han har återgivit följande scener ur Jesu liv: Födelsen, Jesus predikar, Intåget i Jerusalem, Nattvarden, Nedtagandet från korset, Uppståndelsen och Jesu avsked. Av dessa äger Nattvardsbilden en kraft och en enkel monumentalitet, som knappast någon annan biblisk framställning i våra dagar.

Att här gå in på den i regel likgiltiga konstproduktion, som odlats i samverkan med arkitekter vid kyrkorestaureringar, skulle vara tämligen fruktlöst. Ett enda undantag, ett lysande undantag, skall nämnas, nämligen värmländningen *Tor Fagerkvist*. Hans behandling av religiösa, bibliska motiv utmärkas av en stor frihet mot bibelordet. Han har något av Rembrandts varma, mänskligt syftande medkänsla och dramatiska begåvning. Hans formspråk äger — i synnerhet i de senare målningar, som han visade på sin utställning i Stockholm i september i år — en stark koncentration med en obönhörligt genomförd förenkling i färg och rörelse. Det är intet tvivel om, att vi i Fagerkvist äga en konstnärsbegåvning av stora mått. Om han bleve mera uppmärksamman genom beställningar från kyrkorna, skulle han säkerligen komma att skapa fullödiga bibliska framställningar, som samtidigt vore uttrycket för vår tid och dess inställning till bibeln. Ett i svensk kyrkokonst märkligt alster, som här icke får förbigås, är *Märta Afzelius* vävnadssvit i Linköpings domkyrka. Den skildrar i tre stora bonader skapelsen, och skildringen är sammanhållen av den första trosartikeln som ledande idé. Lika personligt självständig som Fagerkvist är Märta Afzelius också ett stort och rikt löfte i svensk kyrkokonst.

Bengt Cnattingius.

Kyrkosångens Vänners femtioårsjubiléum i Skara.

Skara stiftskrets av KSV är landets äldsta. Den firade sitt femtio-års-jubileum den 12 sistlidne oktober.

En novemberdag år 1887 voro några präster samlade i Härlunda komministergård, då förslag framkom från kyrkoherden O. Elfman i Lidköping att bilda »En prästerlig sångförening för att öva och utföra andliga sånger.» Ur Josephsons sångsamling »Zion» och ur handskrivna samlingar hämtades till en början repertoaren. Sångledare var komministern i Händene, sedermera prosten G.

T. Lundblad. I september år 1888 hade man den första övningen i sockenstugan i Skara. Lundblad skriver:

»Aldrig förgäter jag vår första övning. Den begyntes och avslöts — liksom våra följande — med bön om Guds helgande närvaro och välsignelse. Och vi kände nog litet var, att vårt anspråkslösa företag var något ej blott »til Lyst». Sången gick till en början mycket ojämnt, var både hård och utan nyansering — ungefär som prästerna brukar »mässa». Det var ju också så ovant att sjunga andliga hymner, och de valda sångerna voro för de flesta alldeles okända. Men rösterna voro friska och fylliga; något av studentsångens disciplin fanns kvar; och — det bästa av allt — ett varmt och livligt intresse besjälade alla och växte alltmer under övningens lopp. Vi kände, att detta var något, som kunde lyfta våra sinnen och hjärtan uppåt, på samma gång som vi ömsesidigt funno vänskapens band knyta sig allt fastare omkring oss. Så instruerade vi varandra och övade oss timme efter timme med all flit, och jag fann till min glädje, att jag småningom lyckades få in allt större jämnhet, uttrycksfullhet och själfullhet i den lilla körens sång. Med ett ord — det var tydligt, att vi kunde och borde fortsätta.»

Den 19 februari 1889 var kören samlad till övning i Lidköping, då förslag framkom, »att söka verka för den kyrkliga sångens lyftning inom stiftets församlingar», och man antog namnet *Kyrkosångens Vänner*. I april stadgades, att »Sällskapetets ändamål är att dels själv öva kyrklig sång dels i sin mån verka för den kyrkliga sångens flitigare övande och rikare utveckling inom församlingarna». I augusti framträdde kören offentligt vid prästmötet i Skara och anordnade ett »sångföredrag» om den »rytmiska unisona psalmsången» enligt prostens Petterssons koralpsalmbok. Kören sjöng vid detta tillfälle även fyrstämmiga högtidshymner. Lundblad skriver:

»Naturligtvis väckte det hos allmänheten en viss nyfikenhet och delvis undran, att 'prästerna skulle sjunga'. Folk strömmade till från alla håll; somliga närvarande bönder hade rest långa vägar. Den upplåtta delen av domkyrkan (hon stod då under restauration) var fullpackad med åhörare. Aldrig förgäter jag, vad jag kände av djup rörelse, när våra sånger ljödo genom valven, tolkande frälsningens gudomliga storverk och härliga slutmål. Ord och toner gingo ur hjärtan och trängde till hjärtan. Man lär ha sett tårar i mångas ögon. Så fingo vi litet var en mer än vanligt mäktig förnimmelse av vilken hög och skön betydelse den heliga sången har, framför allt när den ljuder i Guds gårdar.»

Den prästerliga kören röntes förstas efter detta första uppträdande stor uppmärksamhet och fick uppmaningar från skilda håll att »komma och sjunga.»¹⁾

¹⁾ Man får dock ej föreställa sig, att denna koncert med sitt program av fyrstämmiga sånger och unisont utförda »rytmiska» koraller var för dåtidens

Detta var själva starten. Vad som sedan hänt, huru Centralkommittén bildades år 1892, och vad män sådana som Norén och Morén uträttat i och genom Sällskapet, behöver inför denna tidskrifts läsekrets ej närmare beröras.

Beträffande Skara-kretsen må nämnas, att med 1913 års utgång stora förändringar skedde. Då ombildades kören till en blandad kör och sånganföraren G. T. Lundblad avgick, följt tre år senare av ordf. O. Elfman. De, som sedan övertogo ledningen, voro kyrkoherde G. Helander, ordf., och kyrkoherde D. Lindholm, sånganförare. Då de år 1932 slutade, valdes till ordf. kyrkoherde G. Sandzén och till sånganförare komminister E. H. Cederbom.

Kören har nu omkr. femtio aktiva medlemmar. Sällskapet har under de senare åren alltmera funnit sig bäst uppfylla stadgar-
nas (antagna vid centralkommitténs sammantr. i Skara den 8 nov. 1893) bestämmelser »att i evangelisk-luthersk anda höja församlingarnas gudstjänstliga liv» genom att i stiftets kyrkor hålla s. k. koralstunder. Därvid förekommer orgelmusik såsom orgelkoraler och koralpartitor, flerstämmig körsång, psalmföredrag och övning med församlingen i koralång. Sådana koralaftnar ha ofta avslutats med en kort predikan och en tidebön enligt evangelisk tidegård.

Avsikten med dessa rader är främst att hugfästa, huru själva jubileumsdagen, den 12 oktober 1933, firades i KSV-s födelsestad, Skara.

Dagen inleddes med högmässa i domkyrkan, varvid KSV-kören sjöng Te Deum. Biskop Ljunggren predikade och hade som text valt Psaltaren 92:1—4: »Det är gott att tacka Herren och att lovsjunga ditt namn, du den Högste, att om morgonen förkunna din nåd, och när natten har kommit din trofasthet, med tiosträngt instrument och psaltare, med spel på harpa.» Till ett rätt Guds lov hör att på tonernas vingar nalkas honom, som vill, att

människor något alldeles unikt och aldrig förut upplevat. Här och var finnas kyrkokörer i landsorten, som firat högre jubileer än 50-års. I »Kyrkosångsförbundet» nr 7 1937 läses t. ex. om Ryda (Skara st.) sångkörs 75-årsjubileum. Om denna kör vet man, att den före år 1880 sjungit Voglers Hosianna i fyrstämmig sättning under ledning av klockaren o. folkskolläraren Anders Gustafsson. Kören sjöng också under många år i kyrkan fyrstämmiga koraler. Vid inövandets tillåt dir. ej (för undvikande av profanering) att psalmtextern sjöngs, utan i st. sjöng man sifferskriften. T. o. m. i kyrkan lär man någon gång glömt sig och sjungit siffror! År 1880 blev organisten Jonas Lönngren ledare för kören. Ur repertoaren från början på 80-talet kan anföras: Åra av Lotscher, Måste och av törnen av Stenhammar, Integer vitae av Flemming, Helga natt av Beethoven m. fl. Redan på 1880-talet reste »Blinde Anderssons kvartett» omkring i Skara stifts kyrkor och konserterade.

Påståenden i pressen, med anledning av KSV-jubileet, att »gudstjänstens berikande med flerstämmig sång hade sitt ursprung från prästerna i de olika stiftet; den första begynnelsen kom från Skara stift» torde fördenskull behöva synas i sömmarna. Jmfr t. ex. förordet till P. J. Cronhamns år 1848 utgivna koralbok o. mässa, där det omnämnes, att sången för mansröster på senare år så tilltagit i odling, att de flesta landsförsamlingar ägde en sångkvartett!

sångens och musikens ädla gåva skall användas i Hans tjänst. Guds majestät kunna människorna endast styckevis fatta, men musiken är ett av de välsignade hjälpmedel, varigenom vi kunna tränga upp mot det högsta. Sången och musiken ha fördens skull alltid haft sin givna plats i den kristna gudstjänsten. Till Guds ära och till Hans rikets uppbyggande i världen må vi använda dem. Vi, Skaparens förnämsta verk, böra vara liksom försångare i den väldiga universella kör, vars lov höjes till den Eviges ära.

Liturger voro hovpredikanten Otto Hermansson i Skövde och kyrkoherden Titus Lawenius i Finnerödja. Vid orgeln tjänstgjorde domkyrkoorganisten Ivar Widéen. Han spelade som postludium en egen komposition, en fuga ur kantat vid Vadstena kyrkas jubileum.

I Skara nya församlingshem samlades man sedan och Skarakretsens ordförande, kyrkoherde Gustaf Sandzén, visade sig under sitt hälsingsanförande vara »a plain speaker». Talet var rikt på s. k. poänger och — interludier. Så sjöngs till Ivar Widéens ära hans Västgötasång, och biskop Eklund, vilken var inbjuden men förhindrad närvara, samt KSV-ordföranden biskop Aulén hyllades genom avsjungandet av Fädernas kyrka med kompositören vid orgelharmoniet.

Biskop Aulén höll så ett föredrag om det pågående koralarbetet. Han tackade först för välkomsthälsningen och betygade Skara stiftskrets, som är den äldsta i riket, sin tacksamhet för vad den uträttat i kyrkosångens tjänst. — Koralbokskommitténs första uppgift var att anskaffa melodier till de psalmer i nya psalmboken, vilka ej kunde sjungas på redan förefintliga, vidare att framlägga musik till de hymner, som finnas å nr 601—612, ett synnerligen maktpåliggande arbete, som ej är löst i en handvändning. Genom att en utgallring i gamla psalmboken skett med 140 nummer, ha en hel del koralmelodier även försvunnit. 31 melodier försvinna. Många av dessa äro sådana, att man ej behöver sakna dem, sade tal. Ett undantag var ps. 159 i gamla psalmboken, vars melodi försvinner med psalmen. I många fall är det en lättnad för koralboken, att dessa svåra melodier komma bort. 1920 års koralbokskommitté utförde ett utmärkt arbete, och talarville här med eftertryck framhålla detta, då en av dess ledamöter, direktör Widéen, var närvarande. Tiden, då denna koralbok kom till, var en brytningstid på kyrkosångens område, man fick experimentera sig fram, nu har man fastare linjer att gå efter. I 1921 års koralbok finnas en rad melodier, som ej i nämnvärd grad kommit till användning vid gudstjänsten, vilket den förda psalmstatistiken visar. Och ha dessa melodier ej förut sjungits, så kommer detta ej heller att ske i framtiden. 35 melodier i den gamla koralboken ha uteslutits. Därmed föreligger dock ej behov att skaffa lika många nya. 22 psalmer kan sjungas på andra kända melodier. Därmed skulle nyanskaffning böra ske för 13 psalmer; en del av dessa nya melodier har man funnit i koralboks-

litteraturen. Huvudanledningar till anskaffande av nya melodier äro, att nya psalmtexter ej kunna sjungas på någon redan förefintlig melodi, att ersättning bör ske av melodier, som ej äro brukbara. Melodier, som äro hårt belastade, böra erhålla omväxling, så att ej alltför många psalmer i koralboken sjungas på samma melodi. Tal. ansåg i frågan om alternativa melodier, att dessa böra vara så få som möjligt. Uteslutna alternativ äro 128 a, och 128 b kommer att genomgå en förändring. Nummer 302 a uteslutes, och 302 b har undergått en rytmisk omarbetning och blivit så att säga en »städad» koral. Nummer 72 får en ny melodi. Den förutvarande melodien kommer på 340 i stället. Psalmerna 252 »Låt nya tankar tolka Kristi bud» erhåller ny melodi, likaså psalmerna 533, 534. Paul Nilssons psalm nummer 129 får en mycket ljus och glansfull melodi och blir ett värdefullt tillskott för våra pingstkoraler.

Frågan om de s.k. sångmelodierna är brännande. Koralbokskommittén har fått mottaga många skrivelser både från enskilda och sammanslutningar, att dessa skulle bevaras. Till denna fråga har kommittén intagit en positiv hållning. Man har dock menat, att de ej heller borde få genomgå någon bearbetning, varken rytmiskt eller melodiskt. Till detta har kommittén en avvikande mening. Många koraler ha under tidernas lopp bearbetats — melodiskt och rytmiskt. Och tal. ansåg, att dessa melodier ej härutinnan borde utgöra undantag. Dock för den yngre generationen ha sångmelodierna ej samma värde. Vi leva nu i tredje generationen efter dessa sångers tillkomst. I 10 fall stå dessa sångmelodier ensamma, i 9 däremot hava de alternativ.

Angående rytmen och harmoniseringen har man i stort sett följt 1921 års koralbok. I vissa fall har utjämning skett t. ex. i nummer 67 och 138. Tretakten har, när den förekommer för mycket, blivit tung, och därför har i detta fall utjämningar skett. Psalmerna 24 »Allena Gud i himmelrik» har omrytmiserats. Få psalmer ha erhållit blandad takt. Den fyrstämriga harmoniseringen med not mot not är förhärskande. Kyrkotonarterna äro så stiltroget som möjligt behandlade. Därefter finga de närvarande under talarens ledning genomsjunga nya melodier till psalmerna 129, 432, 398, 6, 319, 59, 265, 204, 492, 534.

Efter middagen samlades man åter i församlingshemmet, då först telegram upplästes från ärkebiskop Eidem, biskop Eklund m. fl. Kyrkoherde Sandzén gav en historik över Kyrkosångens Vänners verksamhet under de femtio åren. Tal. nämnde om många, rika personliga minnen från Kyrkosångens Vänners verksamhet och dröjde med tacksamhet och vördnad inför minnet av stiftarna och flera av de äldre medlemmarna, vilka alla nu äro borta.

Därefter framförde hovpredikanten Paul Nilsson Västergötlands Körförbunds lyckönskan till Kyrkosångens Vänner och önskade fortsatt rik, välsignelsebringande verksamhet.

Enligt programmet följde så diskussion över ämnet »KSV-s

framtidssuppgifter». Kyrkoherde Gunnar Nordquist talade här om Sällskapetets verksamhet under de gångna femtio åren och riktade tankarna på framtiden.

Stiftarna hade uppställt det målet att höja församlingarnas gudstjänstliga liv. Något annat kan ej heller för framtiden bliva målet, än att sången och musiken får tjäna gudstjänsten och bliva på sitt sätt en förkunnelse. Talaren ansåg, att behov alltmer gjort sig gällande för en centralisation av verksamheten, en kyrkosångsskola eller ett kyrkomusikaliskt institut. Här kunde fortbildningskurser givas för både präster och organister. Kyrkan måste snart nog ordna detta viktiga område — kyrkomusiken och kyrkosången. Frågan om kyrkomusikernas både utbildning och lön behöver snart få en lösning. Vi behöva en central för denna verksamhet, där allt kan inrymmas. Kyrkosångens Vänners uppgift blir att arbeta på att få detta. Huvudsaken är, att vi få, vad vi behöva. Var sedan detta kyrkomusikaliska institut kommer att förläggas, blir en fråga i andra hand. Talaren nämnde Varnhem såsom en lämplig plats. Här finnes kyrklig tradition, ett naturskönt läge, en helgedom, om vilken det sagts, att den är den skönaste norr om Alperna. Talaren framkom med det förslaget, att stiftskretsen toge upp frågan till behandling och sedan inlämnade en motion i ärendet till centralkommittén, när den sammanträder i Stockholm nästa år.

Stiftskretsen beslöt därefter att hos Centralkommittén motivera om, att denna måtte upptaga frågan om ett kyrkomusikaliskt institut till behandling.

På kvällen samlades man sedan till jubileumskoncert i domkyrkan. Programmet, som dirigerades av Skara-kretsens sång- och orkesterchef Erik Cederbom, upptog som sig bör både gammalt och nytt. Det stora numret var Ivar Widéens nykomponerade Mässa för blandad kör, violiner och orgel, vilken nu uppfördes f.f.g. Här är ej platsen att recensera verket, men så mycket bör sägas, att vissa partier av Mässan utgöra det starkaste i fråga om kyrkomusik, som kompositören skapat. Kyrkosångsrörelsen har här fått emottaga ett verk, som kommer att förbliva.

Biskop Aulén höll vid koncerten ett tal över Uppenbarelsebokens 7:9—17. Ur detta tal må anföras följande tankar. Allt som finns på jorden är dömt att försvinna. Endast om sången och musiken veta vi, att den skall finnas i evighet. Kyrkans musik är icke självändamål, den har alltid en tjänande uppgift. En kyrkomusiker må besinna Wallins ord i första psalmen »Ej större mänskofunder Och jordiskt känslspråk De helga sabbatsstunder, De höga föremål». Om kyrkomusiken så underordnar sig, blir den något mer än ett uttryck för våra hjärtan, mer än ett uttryck för gemenskap: den blir lovprisning av Gud. Kyrkomusikens hemlighet är tonernas lovprisning.

Kyrkosångens Vänners jubileumsdag avslöts kl. 10 på kvällen

med Completorium i domkyrkan. Kyrkoherde Paul Melin officierade, och en växelkör sjöng Mikaeli-completoriet. Menighetskorallerna sjöngos utan orgel.

Koncerten och det i denna inlagda biskopliga talet bliva helt säkert de längst bestående minnena från jubileet. En situation från KSV-ordförandens genomgång av de nya korallerna med den store teologen vid orgeln omgiven av sångarna torde också hos mången kyrkomusiker bevaras som en märklig minnesbild. Denna syn, én nu för tiden sällsynt syntes av lärdom, ingav en känsla av trygghet och framtidslöften. Kanske kommer vår Kyrkans ledning att nu mer än tillförne ägna Musica Sacra och dess utövare intresse och omvårdnad?

K. G. G.

En kyrkas orglar.

Ett stycke kulturhistoria

Relativt tidigt fick Ljungs kyrka i Linköpings stift ett orgelverk. Åran därav tillkommer främst den framstående prosten i Ljung, Andræas Duræus. Efter framgångsrika studier i Uppsala blev han 1710 director musices vid Linköpings gymnasium och kollega vid trivialskolan därstädes år 1713. Han prästvigdes 1717 och tillträdde kyrkoherdebefattningen i Ljung 1723. Orgelverk saknades då i Ljungs kyrka, och den musikaliske prosten önskar få kyrkan »beprydd med ett skönt orgelverk». Vid probsteting den 12 aug. 1739 gjordes sålunda följande överenskommelse: »Såsom kyrkan, Gudilof, till alla delar nu färdig är med stapel och klockor, har i år ingen kyrkjobyggnad waret. Utan socknemännen åtogo sig nu i stället för bygningsmarken, af hwart matlag, gifwa 1 D:r kopp:mt i bygningshjelp till orgelwärket, så snart det färdigt blifwer. Alle Torpare låfwade ock thertill gifwa sina 8 öre kopp:mt ock thertill gifwa sina 8 öre kopp:mt äfwen Ryttare och Soldater.»

Det var ingen klåpare församlingen anlitate vid orgelbygget. Uppdraget att sätta upp en kyrkorgel gavs åt en av stiftets främste orgelbyggare, Jon Wistenius. Denne var född 1700 i Wist församling i Östergötlands län. Sedan han under åren 1726—1738 studerat orgelbyggeriet i utlandet »erhöll han tillika med Hedlund och Strähle 1741 Kongl. Resolution at wara Orgbyggare, samt blev bofast i Linköping. Han har efter egen berättelse byggt 96 »Orgwerk» såväl i städer som på landsbygd i Östergötland, Småland, Västergötland, Södermanland och Halland. Bekant är den